

Zoomorfní tematika v lidové tradici

Slovácké muzeum
v Uherském Hradišti
2013

Kohout v lidové tradici¹

Markéta Holubová

Kohout – samec ptáků z řádu hrabavých zdomácněl v Indii a v jihovýchodní Asii asi ve 4. tisíciletí př. n. l. a odtud se rozšířil do ostatních oblastí.² V mnohých mytologiích světa (Přední Asie, Persie, Babylónie a Řecko) hrál symbolickou úlohu.³ Byl zasvěcen především měsíci a noci, ale také ohni, slunci, jehož východ kokrháním ohlašoval. Proto se také objevoval ve společnosti perského boha slunce a řeckého Apollóna. Ranní kuropění, které ohlašovalo příchod nového dne, přispělo k tomu, že kohout jako atribut Pallas Athény byl považován za symbol bdělosti. Jako archetyp chuti a připravenosti k boji přináležel bohu Áreovi (zakokrhání kohouta bylo považováno za šťastnou předzvěst pro válečné tažení). Dále byl zasvěcen Hermovi, Aeskulapovi, jakož i bohyni Démétér a v představě jara jako obnoveného života byl spojován s Persefonou. Jako strážce a buditel měl kohout zastoupení také v římském kultu domácích bůžků. U Iránců byl strážcem dobra, zaháněl demony a viděl do budoucnosti. Zosobňoval mužský princip, smyslnost, nadvládu, odvahu, ale také velkodušnost a štědrost na základě představy, že svou potravu sdílí se slepicemi.

Obdobné pojmání kohouta shledáváme také u starých Slovanů.⁴ Drubež byla častou obětí u východních Slovanů v povodí Dněpru. Slovanské kmeny v 10. století obětovaly kohouta Dunaji. Černý kohout byl posvátným ptákem Svantovíta jako solárního božstva. U pobaltských a polabských Slovanů se postupně kult Svantovíta přenesl na sv. Víta, kterému každoročně až do 18. století také obětovali kohouta. Na vesnicích při výročních slavnostech všichni obyvatelé jedli z kohouta, kterého předtím společně uhnali k smrti. Kohouta dávali také na sloup, který byl centrem obřadů při letních solárních slavnostech.

V souvislosti s biblickým vyprávěním o Petrově zapření Krista symbolizoval kohout lidskou slabost a kajícnost, protože sv. Petr⁵ byl na své předpovězené selhání upamatován trojím zakokrháním kohouta. V křesťanské ikonografii se stal kohout atributem sv. Petra ve scénách jeho pokání i pokání obecně a v tomto smyslu byl zobrazován již na raně křesťanských nástěnných malbách v katakombách, sarkofázích a v baroku také se sv. Petrem na zpovědnících. Jako symbol ostražitosti, Petrovy zrady a tedy i vzkříšení byl běžnou součástí tzv. *Arma Christi*, nástrojů Kristova utrpení,⁶ jejichž kult se rozvíjel již v raném středověku. Nástroje Kristova utrpení, k nimž kromě kohouta mnohdy náležela i tvář Jidáše líbajícího Krista, meč, pochodně či lampy, nůž, měsíc s třiceti stříbrnými, mísa na umytí rukou, trnová koruna, důtky, sloup, provaz, jímž byl poután Kristus ke sloupu, suknice, rouška Veroničina, kostky, kříž, kladivo, tři hřeby, kleště, ruka vojáka, karikovaná tvář mučitele plivajícího na Krista, deska z kříže s nápisem INRI, Kristovy ruce s ranami po hřebech, kopí, hůl s houbou, vědro, žebřík, plátno

Detailní zobrazení kohouta na mozaice v bazilice sv. Klementa, Řím 2013. Foto M. Holubová.

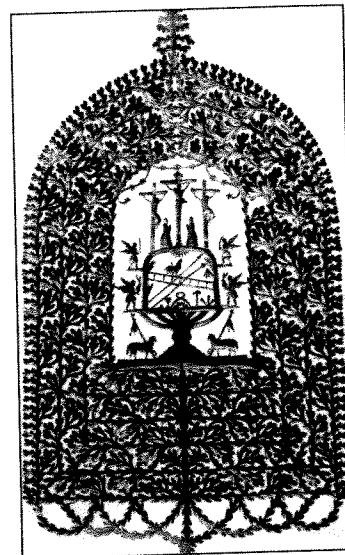
i hrob, měly věřícím přiblížit v meditacích utrpení Ježíše Krista. V tradičním lidovém prostředí jim byl mnohdy připisován apotropaický (ochranný) či téměř magický účinek, takže byly nošeny dokonce jako amulety. Ještě v 19. století obyvatelé Šumavy stavěli na rozcestích tzv. kohoutí kříže, kdy kromě klasického výjevu ukřižování byly doplněny symboly Kristova utrpení, a na vrcholu kříže byl kohout jako symbol vzkříšení (např. v Úbislavi, kohoutí kříž z Nivcova se dnes nachází na náměstí u kostela v Kašperských Horách).⁷ Arma Christi v podobě vystřihovánek či instalované v lahvích zdobily také interiéry vesnických chalup.⁸

Kohouta jako atribut světce shledáváme zřejmě především díky svému jménu u sv. Havla⁹ (lat. Gallus) a také u sv. Víta,¹⁰ českého zemského patrona, ochránce řady řemeslníků (např. kovářů, kotlářů, sládků) a přímluvce v těžkých záležitostech, který byl zobrazován s černým kohoutem na voze. Vedle křesťanské symboliky nacházíme kohouta v heraldice českých šlechtických i vladyckých rodů (např. Koldice z Terešova, Strakové z Nedabylic, Harantové z Polžic a Bezdruzic aj.),¹¹ stal se nedílnou součástí městských znaků (např. Česká Třebová, České Libchavy, Mariánské Lázně aj.),¹² a dokonce nelze nezpomenout i jeho zastoupení ve státní symbolice. Na počátku 19. století představoval galský kohout typický symbol Francie.¹³ Původ spočíval v tom, že kohout se v latině nazýval stejně jako obyvatel Galie – gallus. Dnešní Francii se proto leckdy říká *země galského kohouta*. Prakticky dodnes zdobí obrazy a sošky kohouta mnohé francouzské památníky nebo náhrobky.

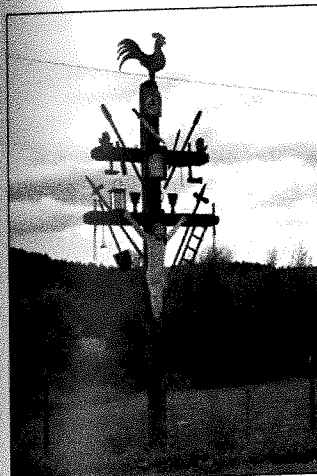
Jako ohlašovač příchodu dne a tedy symbolického vítězství nad temnotami se od 9. století začala objevovat kovaná figura kohouta na věžích hradů a kostelů. Kromě toho kohout na kostelní věži byl podle křesťanské ikonografie připomínkou zapření Krista apoštolem Petrem.¹⁴ Podle lidových představ jeho hlas zaháněl noční demony, revenanty, upíry,¹⁵ což potvrzovala i formule: *Kohout zazpíval a čert se hned na kolomaz rozlil*, a proto měly dřevěné

a kované plastiky kohouta na štítech kostelních věží i vesnických domů magicko-ochranný význam. V pojetí lidové zbožnosti tento pocit bezpečí zajišťovala větrná korouhvička v podobě kohouta, jež se otáčela na všechny strany, aby bránila příchodu negativních magických sil. Jako symbol slunce a zároveň ohně-plamene měl kohout také funkci ochránce před požárem,¹⁶ s kterým se ztotožňoval zejména červený kohout, na což poukazovala i značně frekventovaná formulka: *Červený kohout se mu dostal na střechu*.

Kohout plnil funkci obětního zvířete v řadě obyčejů.¹⁷ Jako stavební obětina byl nedílnou součástí zvyklostí spojených s domem a jeho stavbou.¹⁸ Na ochrannou funkci kohouta v jeho symbolické formě ukazovala i místa uložení stavební obětiny kohouta v rámci budov. Mumie kohouta se dávaly většinou do zdí při okenním či dveřním vstupu. Aby se zabránilo přístupu smrti, zařezával se kohout na prahu světnice. Všeobecně platí, že stavební obětiny se kladly nejčastěji pod práh, pod nároží či přímo do vazby prvního

Vystřihovánka s ukřižováním a Arma Christi, Čechy 19. století. Reprodukce fotoarchiv Etnologického ústavu AV ČR, v.v.i. 2012.

Kohoutí kříž. Čtyřicátá léta 20. století. Foto J. Látalová.

Městský znak, České Libchavy 2013.
Foto M. Holubová.

nežádoucím magickým silám, a tak plnila i symbolickou apotropaickou funkci. Nejen jako obětina pomáhal kohout při osvojování nového prostoru. Obvykle býval vpuštěn do nového domu, aby tam strávil noc a v případě, že by v domě sídlily negativní magické síly, je měl přemoci, anebo zlo převzít na sebe. Kromě toho se v zabydlených chalupách využívaly i kohoutovy ryze praktické schopnosti, které spočívaly v tom, že se dokázal vypořádat s hmyzem v domě.²⁰

S obřadním zabíjením kohouta se setkáváme u výročních obyčejů, jako bylo posvícení.²¹ Tento obřad, který byl rozšířen v celé západní Evropě, se obvykle odehrával před hospodou ve vyhrazeném prostoru, pod stromem, anebo na louce za obcí, kam ozdobené zvíře přivedla chasa v průvodu hodovníků a muzikantů. Pentličkami ověšeného kohouta přivázali ke kolíku a mládenec se zavázanými očima se ho pokoušel uhodit cepem nebo mu šavlí setnout hlavu, přičemž přihlízející obecenstvo se snažilo křikem i zpěvem svést zápasníka ze správného směru. Zatímco neúspěšného bojovníka vystřídal další, vítěz zápasu byl oslavován, vezl se ve slavnostním průvodu do hospody a měl přednost při výběru tanečnice i právo prvního tance. Jindy mělo stínání kohouta divadelně dramatickou formu soudu za účasti maskovaných aktérů. Vybraný řečník představující soudce přednesl obžalobu a zertovnou závět, v níž kohout odkazoval jednotlivé části svého těla různým osobám. Poté kat provedl popravu. Obřadní zabíjení kohouta se pořádalo také při svatbě a během masopustu, někde i o dožínkách (západní Čechy). V některých oblastech Evropy (např. ve Francii, Maďarsku, Německu, Polsku, Rumunsku, u Lužických Srbů) se na závěr dožínek prováděl

Kohout jako symbol Francie na památníku věnovaném obětem první světové války, Aignay le Duc (Francie) 2008. Foto M. Holubová.

trámu. Významnou roli hrál především úhel situovaný diagonálně proti topeništi, kde v interiéru se nacházel tzv. svatý kout. Bylo doloženo také ukládání obětín pod podlahou, stolem i postelí, za trámy, krokve nebo i za komín. U předindustriálních společností byla místa přechodu z jednoho prostoru do druhého považována za pomezí mezi dvěma světy a překonávání těchto míst bylo spojeno s jistými riziky. Neutralizace těchto nebezpečí byla možná řadou tzv. prahových přechodových rituálů.¹⁹ A právě uložení obětiny komunikující s magickým světem k místům vchodu se jeví jako úkon trvalého zajištění úspěšného překonání pomezí. Stavební obětina obnovovala rovnováhu narušenou lidskou stavební aktivitou v dosud neosvojeném prostoru a zároveň zabraňovala přechodu pomezního prostoru

Masopustní masky „tzv. rybníkářů“ s kohoutími pery na hlavách, Dobrkovská Lhotka 1955.
Foto H. Laudová.

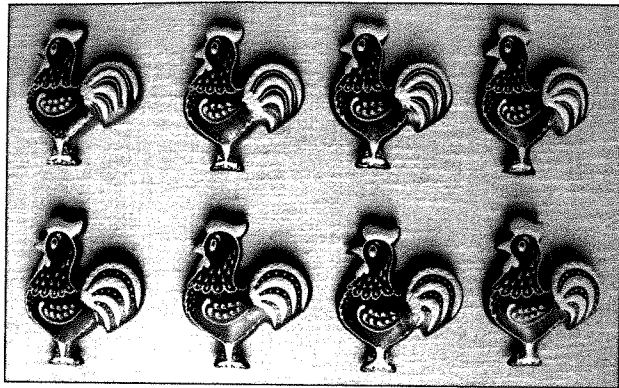
obyčej, který se nazýval *chytání kohouta*.²² Poslednímu snopu se pak říkalo *Kohout, Kohoutí snop* nebo *Zňový kohout*.²³

Kromě toho maska kohouta, která zastupovala plodivou sílu, se objevovala zvláště v masopustních průvodech na východní Moravě.²⁴ V Dobrkovské Lhotce na Českokubějovicku umísťují maskám šašků – Moučeků, jimž se dnes říká „rybníkáři“, místo chocholů na hlavu opeřená těla vykuchaných kohoutů, slepic či jiných ptáků nebo dravců.²⁵ Ovšem masopustní kratochvíle přály také milostným kontaktům mezi mladými lidmi, neboť během nich se mladíci oblékali do masek, což jim poskytovalo jistou míru anonymity a možnost provozovat různé žerty a úkony i dost vzdálené běžným normám dobové sexuální morálky. V souvislosti s tematikou kohouta lze doložit masopustní erotické praktiky mládenců, které spočívaly v tom, že si zastrkovali uťatou kohoutí hlavu do poklopce u kalhot. A takto upraveni honili dívky, které před nimi za všeobecného veselí utíkaly.²⁶

Jak už bylo výše uvedeno, kohout symbolizoval plodnost, a tak s ním byly úzce spjaty agrární obyčeje spojené s pěstováním drůbeže. Popřípadě z chování kohouta se odvozovaly různé předpovědi a věštby. Hospodářské obyčeje měly zajistit, aby se mláďata z vajec dobře líhla, napomáhaly ovlivnit jejich pohyblivost a aby se drůbež vůbec zdařila a nerozebíhala se.

Kohout jako oběť na žerdi o zásnubách, Dobrouč u Lázní Běláhoř 1977. Foto L. Baran.

Perníky ve tvaru kohoutků, Praha 2013. Foto M. Holubová.

mladé.²⁸ Z chování kohouta se předpovídalo počasí: *Pokud vyletí na plot, bude pěkně. Když hrabe na hnoji, anebo příliš kokrhá, bude pršet. Kolikrát se ozve na Boží narození, tolikrát budou jarní práce přerušené pro špatné počasí.*

Samotný hlas kohouta oznamoval také důležité okamžiky lidského života. Kokrhání kohouta před domem znamenalo nesváry v domě. Trojí zakokrhání kohouta v pravé poledne předpovídalo smrt hospodáře, večerní zakokrhání věštilo neštěstí či zakokrhání kohouta v noci oznamovalo bloudění blízkého člověka. K běžným milostným věštibám ze zvukové odezvy kohouta patřilo klepání na kurník o Štědrém večeru nebo na svátek sv. Ondřeje, který byl považován za patrona nevěst.²⁹ Obvykle v tyto dny vstávala děvčata o půlnoci a klepala na kurník, přičemž odříkávala běžné formulky, jako byla např.: *Kdáče-li slepička, dostanu mužička; bude-li pak kohout zpívat, nebudu se ještě vdávat.* Naproti tomu v jiné variantě platilo: *Kohoutku, kohoutku! Zakokrhej, muže-li dostanu, vědět mi dej.* Nezřídka bylo pokušení mladých mužů k sexuálnímu požitkářství představováno démony v podobě kohoutů.³⁰ Přesto milostná dostaveníčka mládeže byla podřízena rytmu hospodářského roku, a tak se např. na Berounsku zpívalo:³¹

*U Javůrků kohout zpívá,
Honza Žílojc leze z chlíva,
dřeváky si v rukou nese,
míloval by, až se třese,
ouvej, až se třese.*

Výsadním znakem svobodných mláďenců bylo ptačí ocasní pero z bílého kohouta, na Moravě zvané *kosírek*, *kosířek* nebo *kosárek*, nošené za kloboukem, jež jim většinou jako dar z lásky věnovala děvčata.³² Kohoutí pero znamenalo vizuální symbol mláďencovy dospělosti, jeho mužné síly a odvahy, ale i mláďencova panictví. Právo nosit za kloboukem kosířek náleželo také rekrutům čili mláďencům, kteří se chystali ve stávajícím roce k odvodu na vojnu. Antonín

Pásová výšivka s motivem kohoutů, Vlčnov 1949. Foto V. Pražák.

Proto chtěla-li mít hospodyně hodně kohoutků, měla vejce nosit v nádobě, jejíž název byl mužského rodu (např. v košíku či v klobouku), anebo vkládala do hnízda slámu z postele, v níž spával chlapec.²⁷ Podle starého zvyku, zaznamenaného v první polovině 19. století na Sedčansku a Bydžovsku, dávala hospodyně houserovi, kohoutovi a kačerovi do zobáku česnek, poté je uvázala na provázek a obešla s nimi třikrát stavení, aby se drželi domu a hájili své

Chlapecká kandaška s vyšitými kohoutky, Vlčnov 1940. Foto J. Látalová.

zápolení o kohoutí pera, tzv. *pasování*, se odehrávalo mezi domácí i přespolní mužskou chasou až do přelomu 19. a 20. století v mnoha krajích nejen na Moravě, ale i v Čechách.³⁵ Značnou pohanu představovalo také potrhání kosírku žárlivou nebo rozhněvanou dívkou.³⁶

Jak už bylo výše uvedeno, nedílnou součástí svatebních obřadů bývalo rituální zabíjení kohouta,³⁷ které podle Lubora Niederleho zastupovalo připomínku magické oběti k usmíření démonů.³⁸ Na Brněnsku byl rozšířen žertovný tanec nevěsty s družičkami, zvaný *kohótek*, který patřil k typickým obřadním tancům praktikovaným po iniciačním začepení nevěsty.³⁹ Ovšem kurovitá drubež se dávala i mrtvým do hrobu, aby se odvrátily negativní magické síly.⁴⁰

Jako kohout se označovala úprava vlasů, která spočívala v tom, že se vlasy vyčesávaly nahoru uprostřed hlavy (např. u malých dětí). V současnosti se v případě tohoto způsobu úpravy vlasů můžeme setkat také s označením *číro* (vychází z názvu indiánského kmene Čerokiů v souvislosti s podobností jejich účesu), což je typ účesu, který reprezentuje městskou subkulturu punkerů.⁴¹

Motivy vzájemně na sebe útočících kohoutů a všechny podobné obrazy boje náležely do soudní symboliky.⁴² V současné době reprezentují kohoutí zápasy určitou formu zábavy v některých oblastech světa, a to zejména ve východní a jihovýchodní Asii a také v Karibiku, kde na výsledek zápasu se uzavírají sázky. Jedná se o rozšířenou formu hazardu.

Při hodnocení významu kohouta v tradiční lidové kultuře nelze nezpomenout jeho význam v léčitelství. Již během morových epidemií se radilo posazovat na abscesy kohouty s oškubaným pozadím a zacpanými zobáky. Nebozí opeřenci měli svou zadnici vytáhnout z morové hlízy jed a suplovat tak nahříváné skleněné baňky nebo drahé kameny – safíry.⁴³ Hojně užívaným léčivem byla kohoutí krev, již se potíraly např. bradavice. V případě padoucnice radili ve Ždánicích: *„Živému kohoutu vyřízni dva zuby na hřebeni, z toho tři kapky krve vytlač a sněz.“*⁴⁴ Obdobně tři kapky krve z hřebene černého kohouta se dávaly těžce nemocným, aby zahnyly smrt. Přístupu smrti bránilo též kohoutí pero. Ke zhotovení ochranných amuletů v podobě prstenů se již od středověku užívaly kaménky, které se nacházely ve vnitřnostech kapouna.⁴⁵ I jednotlivé části těla kohouta, jako byly ostruha, kohoutí hřeben nebo jeho peří nacházely uplatnění v ochranné i léčivé magii.⁴⁶ Řada etnografických dokladů se týkala kosmetických úprav obličeje. Tak např. pro získání pěkné pleti praktikovali na Hané tuto proceduru: *„Kdo si večer mastí tvář kapouním sádlem a bílkem vaječným, a ráno se umývá mlékem, nemá vrásek.“*⁴⁷

Václavík uvedl ještě jiný význam kosírků ve spojitosti s iniciačním aktem vstupu do mláďeneckého spolku.³³ Každý suhaj, který chtěl patřit mezi mužskou chasu a využívat všechny její požitky, ke kterým náležely i bitky, musel vlastnit tento symbolický atribut. To, že samotné získání kohoutího pera nebylo vůbec jednoduché, zaznamenal detailně František Bartoš: *„... jen ten pacholek si s ním směl ozdobit svůj „gulač“ (klobouk), který se nelekal o něj zápasit s jiným. Každý okosířený pacholek (mláďenec) měl právo se ho otázat, „je-li pacholek zař,“ kterýmiž slovy jej pozýval „na pasy“ (na zápas). Vítěz odebral poraženému kosířek. Kdo si nedůvěřoval, nezbylo než říci „Nejsu, bratře; dám ti ho po dobroti.“*³⁴ Vzájemně

Pankerský účes, zvaný „číro“, Praha 2009. Foto L. Kulhánek.

Dřevěná perníkářská forma s motivem kohouta, Pardubice 1945–1950.
Foto A. Vyšata.

Mnohé prvky předkřesťanských kultů a představ byly spjaty s pečivem,⁴⁸ a to s jeho podstatou, tvarem a úlohou, jež mu byla přikládána. Pečivo bylo připravováno z plodin, které symbolizovaly životní předpoklady: plodnost, zdraví a sílu. Proto kohout jako symbol plodivé síly byl rituálním pokrmem při obřadech přechodu, jako byly křtiny, svatby nebo pohřby. Svatební makovníky se zdobily drobnými figurálními tvary v podobě kohoutků, na Hané vykrajovanými z plátu těsta. Podobné bývaly na Valašsku posvícenské malované calty.⁴⁹ Rozmanité druhy pečiva zoomorfních tvarů se pekly na Květnou neděli nebo během první postní neděle, popřípadě i o velikonočních svátcích. Avšak obdobné pečivo se zhotovovalo i v předvánočním období. Jak z nekynutého, tak i z kynutého jako na koblihy se dělaly tzv. *kohoutí hřebeny*,⁵⁰ které se rozdávaly v čase masopustu. Rovněž oblíbené perníky se vytvářely ve tvaru kohoutků.

Z pohledu lidového umění se motiv kohouta objevoval ve výšivce. V případě tzv. kohoutího vzoru bylo tělo ptáka kreslené ve strohých geometrických liniích tak, že z jeho

spodní části vycházel ve směru pravého úhlu chvost, většinou rozdvojený, ukončený stylizovaným náznakem pera, květu a hvězd. Hlava kohouta byla s chocholem nebo i bez něho. Kohoutí vzor jako iniciační symbol se vyšíval hlavně na mužské a chlapecké košile. Ale i dětské šatičky se pro odlišení pohlaví zdobily na Uherskohradištsku rozdílným motivem. Malí chlapani mívali obvykle zepředu na hrudi vyšité kohoutky.

Ovšem motiv kohouta se vyskytoval i v malbě na keramice. Nejčastěji jako samostatný dekorativní prvek, který se umisťoval na volné ploše nádob, obvykle ve středu talíře. Dále vyobrazení kohouta registruje na dřevěných perníkářských formách nebo na kraslicích. V okolí Mutěnic a Polešovic bývaly kraslice někdy ornamentovány kohoutími kosírkami, jako výstraha milému, aby se *držál v poctivosti*.⁵¹ V rámci kramářské produkce, která se věnovala svatební tematice, se setkáváme s dřevořezovými štočky, jež v symbolické rovině zobrazovaly soud s kohoutem. Lze se domnívat, že tento ikonografický námět byl vizuální upomínkou na rituální popravy kohouta, které dříve probíhaly během svatebních obřadů.⁵² Rovněž registrujeme lidové dřevořezy (dřevoryty) s vyobrazeními jízdy muže na kohoutu, někdy s variantou jízdy ženy na slepici (něm. Hahnreiter), jimž se před časem velmi intenzívně věnoval profesor Richard Jeřábek.⁵³ V symbolickém pojetí se jednalo o motivy manželské proradnosti, smilstva, paroháčů, ženou klamaných mužů a cizoložnic, záletných žen nevázaných mravů. Vedle zlidovělé grafiky se vyobrazení jízdy na kohoutovi vyskytovala na lidové keramice, dřevěných perníkářských formách, ale doložena je i malba na truhle pocházející z Chebska.⁵⁴

Významnou roli hrála barevná symbolika kohouta. Červený kohout symbolizoval oheň, požár: *Když červený kohout vyletí na střechu, dům shoří*. Bílý kohout odháněl nejen hlodavce, nýbrž i nápadníky. Naproti tomu černý kohout představoval jednu z podob zlého ducha – čerta. V antropomorfní podobě se čert znázorňoval s kohoutím zobákem, za kloboukem měl z ocasu černého kohouta pero, kterým dával podpisovat smlouvy. Kohouta jako záprah

Tiskařský štoček s motivem jízdy ženy (cizoložnice) na kohoutu, Čechy 19. století.
Foto S. Šulc 1966.

*Ej ráno, ráno,
kohútek zpívá,
stávaj hore,
už sa rozednívá.*

*Vy břesovské děvčátka,
krajní noc vám ide,
vy galánů nemáte,
kdo vás budit bude.*

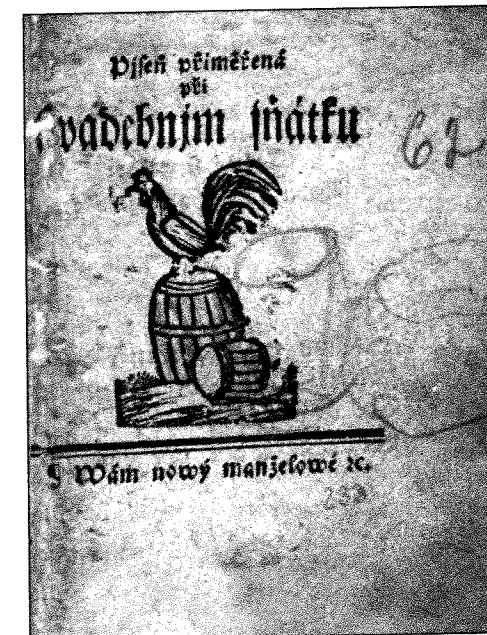
*Obudí vás, obudí
kohútek jařabý,
on vesele zazpívá,
až poletí z hřady.*

*Kohútek z hřady letí,
vesele si zpívá,
stávej milenko hore,
už se rozednívá.*

používaly také čarodějnice. Naopak kouzelníci faustovského typu, jako např. Faustův učedník Wagner a „polský Faust“, hrabě Twardowski, létali na kohoutovi.⁵⁵ Podle Dubraviovy kroniky *Historia regni Bohemiae* zapřahal do svého povozu kohouty dvorní šašek a kouzelník krále Václava IV. Žito.⁵⁶

V souvislosti s reflexí kohouta v tradiční lidové kultuře registrujeme ohlas i ve slovesné folkloristice. K všeobecně známé náleží kumulativní pohádka *O kohoutkovi a slepičce*.⁵⁷ Avšak existuje i řada lidových rčení. Jak už bylo výše uvedeno, červený kohout býval vnímán jako symbol ohně, což ztvrdzovala hojně užívaná rčení: *Červený kohout se mu dostal na střechu* nebo *Když červený kohout vyletí na střechu, shoří dům*. Ovšem kohout zosobňuje také princip mužské síly, a tak ne nadarmo se o některých mužích říká: *To je ale kohout!* Jsou-li na jednom místě dva dominantní muži, uslyšíme, že tu jsou *dva kohouti na jednom smetišti*. Naproti tomu získat ostruhu lze v okamžiku dosažení velkého úspěchu.

Závěrem nelze nezpomenout ohlas tematiky v lidové písni:

Kramářský tisk zobrazující kohouta na sudu, Čechy 19. století. Foto M. Holubová.

Kohútka jařabí,
nekútaj zahrady,
vykútáš laliju,
potom řa zabijú.

A keď řa zabijú,
tak řa aj zahrabú,
v kyjovským kostele,
kde panny klekajú.

Kohútka jarabí,
nektaj zahrady,
vykutáš tulipán,
dojde na řa tvúj pán.

Mládeneć s kosírkem za kloboukem.
Kunovice, řtyřicátá léta 20. století
Foto J. Látalová.

Poznámky:

- 1 Studie vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68378076.
- 2 T e m p í r, Zdeněk. Drúbež. In: *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie řech, Moravy a Slezska*. II. Praha: Mladá Fronta, 2007, s. 161. ISBN 978-80-204-1712-1.
- 3 C o o p e r o v á, Jean C. *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů*. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 76–77. ISBN 80-204-0761-8.
- 4 V á ň a, Zdeněk. *Svět dávných Slovanů*. Praha: Artia, 1983; Hoffmann-Krayer, Eduard a Bächtold-Stäubli, Hanns. *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*. III. Berlin und Leipzig: Walter de Gruyter, 1930–1931, s. 1330.
- 5 *Slovník biblické kultury*. Praha: Ewa Edition, 1992, s. 176. ISBN 80-900175-7-6.
- 6 R o y t, Jan. *Slovník křesťanské ikonografie*. Praha: Karlova Univerzita v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2006, s. 167–170. ISBN 80-246-0963-0.
- 7 *řumava. Příroda – historie – život*. Praha: Baset, 2003, s. 526. ISBN 80-7340-021-9.
- 8 Např. V á c l a v í k, Antonín. *Výroční obyčeje a lidové umění*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959, s. 444; K o ř á n o v á, Zdena a H a s a l o v á, Věra. Lidové vystřihovánky z papíru. In: *Tvořivost českého lidu v tradiční umělecké tvorbě*. Praha: Orbis, 1953, s. 33–34.
- 9 H r d í n a, Jan. Svatohavelský kult ve středověkých řechách. Zpráva o stavu výzkumu. In: Muslák, Martin a kol. *Havelské Město pražské ve středověku: historie, archeologie, stavební historie*. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2013, s. 100–135.
- 10 S k r u ž n ý, Ludvík. *Atributy vybraných biblických postav světců a blahoslavených*. řelákovice: Městské muzeum v řelákovících, 1996, s. 94. ISBN 80-902328-0-9; A t t w a t e r, Donald. *Slovník svatých*. Praha: Papyrus + Jeva, 1993, s. 388. ISBN 80-85776-06-5.
- 11 H a l a d a, Jan. *Lexikon české šlechty. Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha: Akropolis, 1992, s. 52–53, 77–78, 149–150. ISBN 80-901020-3-4.
- 12 Dokonce v polské Olavě se konají od roku 2008 „Dny kohouta“, přičemž podmínkou k účasti na těchto slavnostech je, aby města měla ve svém znaku kohouta. V Evropě je takových měst a obcí celkem 385.
- 13 Např. F i l í p, Jan. *Keltská civilizace a její dědictví*. Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0584-6; F e r r o, Marc. *Dějiny Francie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. ISBN 80-7106-888-8.
- 14 K r e t z e n b a c h e r, Leopold. Der Hahn auf dem Kirchentum. Sinnzeichen, Bibelexegese und Legende. *Rheinisches Jahrbuch für Volkskunde* 9, 1958, s. 194–206.

- 15 Z í b r t, řeněk. *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku*. Praha: Academia, 1995, s. 67. ISBN 80-200-0511-0; G a j e k, Józef. *Kogut w wierzeniach ludowych*. Lwow: Towarzystwo naukowe, 1934, s. 57, 152.
- 16 L e w i s, Philippa a D a r l e y, Gillian. *Dictionary of Ornament*. London: Macmillian, 1986, s. 5.
- 17 Např. W e b e r - K e l l e r m a n n, Ingeborg. *Erntebrauch in der ländlichen Arbeitswelt des 19. Jahrhunderts*. Marburg: Elwert, 1965, s. 397, 400; J a r o s c h, Günther. *Erntebrauch und Erntedank*. Jena: Diederichs, 1939.
- 18 Např. V a ř e k a, Pavel. Stavební obětiny z české a moravské středověké vesnice v archeologických nálezech. *Český lid* 78, 1991, ř. 2, s. 117–119; P l e s s i n g e r o v á, Alena a V a ř e k a, Josef. Obyčeje a obřady spojené se stavbou domu v českých zemích. *Národopisná revue* 28, 1991, ř. 1, s. 16–17.
- 19 G e n n e p, Arnold van. *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 27–30. ISBN 80-7106-178-6.
- 20 B o g a t y r e v, Petr G. Příspěvky ke studiu lidových obřadů a pověr při stavbě domu na východním Slovensku a Podkarpatské Rusi. *Národopisný věstník československý* 17–18, 1936, s. 92–96.
- 21 Z í b r t, řeněk. *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha: Vyšehrad, 1950, s. 541–572.
- 22 Jednalo se o obyčej, kdy řenci dávali živého kohouta do obilí, které se mělo naposledy požnout, poté ho honili po poli nebo zahrabávali po krk do země a nakonec mu srpem nebo kosou usekli hlavu.
- 23 F r a z e r, James George. *Zlatá ratolest*. Praha: Mladá Fronta, 1994, s. 393–395. ISBN 80-204-0488-0.
- 24 Blíže viz J e ř á b e k, Richard. Masken und Maskenbrauchtum in der tschechischen Ländern. *Schweizerisches Archiv für Volkskunde* 64, 1968, obr. 68.
- 25 S t a ň k o v á, Jitka a B a r a n, Ludvík. *Masky. Démoni. řaškové*. Pardubice: Theo, 1998, s. 14, obr. s. 53 a 96. ISBN 80-238-2707-3.
- 26 N a v r á t i l o v á, Alexandra. *Namlouvání, láska a svatba v lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2012, s. 137. ISBN 978-80-7429-238-5.
- 27 S t r á n s k á, Drahomíra. Hospodářské obyčeje. In: *Československá vlastivěda. Řada II. Národopis*. Praha: Sfinx, 1936, s. 296.
- 28 V e ř e r k o v á, Eva. Agrární obyčeje. In: *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie řech, Moravy a Slezska*. II. Praha: Mladá Fronta, 2007, s. 21. ISBN 978-80-204-1712-1.
- 29 Z í b r t, řeněk: c. d., s. 448; Z í b r t, řeněk. Pokusy o přirozený výklad pověr. *Český lid* 8, 1899, s. 104; Navrátilová, Alexandra: c. d., s. 173.
- 30 H e i n z - M o h r, Gerd. *Lexikon symbolů. Obrazy a znaky křesťanského umění*. Praha: Volvo Globator, 1999, s. 102. ISBN 80-7207-300-1.
- 31 O b r á t i l, Karel Jaroslav. *Kryptadia. Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu*. I. Praha – Litomyšl: Paseka, 1999, s. 90–91. ISBN 80-7185-223-6.
- 32 Např. T a r c a l o v á, Ludmila. *Klobúček s pérkama, věneček s pantlami. Úvazy, pokrývky a úpravy hlavy*. V Uherském Hradišti: Slovákcké muzeum, 2004, s. 15–25. ISBN 80-86185-37-0; B a r t o ř, František. *Lid a národ*. II. Ve Velkém Meziříčí: J. F. řašek, 1885, s. 25–26.
- 33 V á c l a v í k, Antonín: c. d., s. 109.
- 34 B a r t o ř, František: c. d., s. 25–26.
- 35 N a v r á t i l o v á, Alexandra: c. d., s. 50.
- 36 Tamtéž.
- 37 Z í b r t, řeněk: c. d., s. 564–572.
- 38 P e t r á ň o v á, Lydia. Nevěsta a řenich koupili si kořich. České země a okolí. In: Jiroušková, Jana, ed. *Svatební rituály u nás a ve světě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 19. ISBN 978-80-7106-229-5.
- 39 Blíže viz J e l í n k o v á, Zdena. *Lidový tanec v Brně a na Brněnsku v pramenech devatenáctého století*. Brno: Městské kulturní středisko S. K. Neumanna, 1983, s. 114; *Lidové písně a tance z Ratíškovice*. Ratíškovice – Brno: Etnologický ústav AV řR, v.v.i. – Praha – pracoviště Brno, 2011, s. 78–79. ISBN 978-80-87112-56-4.
- 40 C o o p e r o v á, Jean C.: c. d., s. 76.

- 41 Vladimír 518. *Kmeny: současné městské subkultury*. Praha: Bigg Boss & Yinachi, 2011. ISBN 978-80-903973-2-3.
- 42 Heinz - Mohr, Gerd: c. d., s. 102.
- 43 Tomíček, David. *Víra, rozum a zkušenost v lidovém lékařství pozdně středověkých Čech*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2009, s. 113. ISBN 978-80-7414-177-5.
- 44 Čížmář, Josef. *Lidové lékařství v Československu*. II. Brno: Melantrich A. S., 1946, s. 151.
- 45 Tomíček, David: c. d., s. 110.
- 46 Václavík, Antonín: c. d., s. 394.
- 47 Vyhliďal, Jan. *Malůvky z Hané*. Kroměříž: Jan Vyhliďal, 1908, s. 150.
- 48 Šťastná, Jarmila a Prachařová, Ludmila. *Lidové pečivo v Čechách a na Moravě*. Praha: Ústředí lidové umělecké výroby, 1988, s. 36.
- 49 Večerková, Eva. *Obřadní a obyčejové pečivo*. In: *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. III*. Praha: Mladá Fronta, 2007, s. 21. ISBN 978-80-204-1713-8.
- 50 Šťastná, Jarmila a Prachařová, Ludmila: c. d., s. 145, 149.
- 51 Václavík, Antonín: c. d., s. 429.
- 52 Ve sbírce kramářských tisků uložených v knihovně Etnologického ústavu AV ČR, v v. i. v Praze evidujeme dva tisky s tímto vyobrazením: KT XXVIII CH 1–78 [62] a KT XXIV B1 1–40 [29].
- 53 Nejnověji Jeřábek, Richard. Motiv „jízdy na kohoutu“ v mezinárodní tradici. Příspěvek k ikonografii zlidovělé grafiky. In: *Lidová výtvarná kultura. Dvacet dva příspěvků k teorii, metodologii, ikonografii a komparatistice*. Brno: Richard Jeřábek, dědicové, 2011, s. 75–94. Etnologické studie, 10. ISBN 978-80-210-5584-1.
- 54 Tamtéž, s. 85 (obr. 10–13), 87 (obr. 14–15) a 93.
- 55 Bielauskí, Ludvík et al. *Słownik folkloru polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1965, s. 405–407.
- 56 Royt, Jan a Šedínová, Hana. *Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Praha: Mladá Fronta, 1998, s. 126. ISBN 80-204-0740-5.
- 57 Otčenášek, Jaroslav. *Antropologie narativity – problematika české pohádky*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., 2012, s. 67. ISBN 978-80-87112-67-0; Jech, Jaromír. *Tschechische Volksmärchen*. Berlin: Rütter und Loening, 1984, s. 476; Katalogy lidové prózy viz Aarne, Antti a Thompson, Stith. *The type of the folk-tale*. Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia Academia Scientiarum Fennica, 1928, Aath 2021, 2021A, 2021B, 2022, 2032, 2033.

Literatura:

- Aarne, Antti a Thompson, Stith. *The type of the folk-tale*. Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia Academia Scientiarum Fennica, 1928, Aath 2021, 2021A, 2021B, 2022, 2032, 2033.
- Attwater, Donald. *Slovník svatých*. Praha: Papyrus + Jeva, 1993, s. 388. ISBN 80-85776-06-5.
- Barтоš, František. *Lid a národ*. II. Ve Velkém Meziříčí: J. F. Šásek, 1885, s. 25–26.
- Bielauskí, Ludvík et al. *Słownik folkloru polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1965, s. 405–407.
- Bogatyrev, Petr G. Příspěvky ke studiu lidových obřadů a pověr při stavbě domu na východním Slovensku a Podkarpatské Rusi. *Národopisný věstník československý* 17–18, 1936, s. 92–96.
- Cooperová, Jean C. *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů*. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 76–77. ISBN 80-204-0761-8.
- Čížmář, Josef. *Lidové lékařství v Československu*. II. Brno: Melantrich A. S., 1946, s. 151.
- Ferro, Marc. *Dějiny Francie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. ISBN 80-7106-888-8.
- Filip, Jan. *Keltská civilizace a její dědictví*. Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0584-6.
- Frazer, James George. *Zlatá ratolest*. Praha: Mladá Fronta, 1994, s. 393–395. ISBN 80-204-0488-0.
- Gajek, Józef. *Kogut w wierzeniach ludowych*. Lwow: Towarzystwo naukowe, 1934, s. 57, 152.
- Genep, Arnold van. *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 27–30. ISBN 80-7106-178-6.

- Halada, Jan. *Lexikon české šlechty. Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha: Akropolis, 1992, s. 52–53, 77–78, 149–150. ISBN 80-901020-3-4.
- Heinz - Mohr, Gerd. *Lexikon symbolů. Obrazy a znaky křesťanského umění*. Praha: Volvo Globator, 1999, s. 102. ISBN 80-7207-300-1.
- Hoffmann - Krayer, Eduard a Bächtold - Stäubli, Hanns. *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*. III. Berlin und Leipzig: Walter de Gruyter, 1930–1931, s. 1330.
- Hrdina, Jan. Svatohavelský kult ve středověkých Čechách. Zpráva o stavu výzkumu. In: Musílek, Martin a kol. *Havelské Město pražské ve středověku: historie, archeologie, stavební historie*. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2013, s. 100–135 (v tisku).
- Jarosch, Günther. *Erntebrauch und Erntedank*. Jena: Diederichs, 1939.
- Jech, Jaromír. *Tschechische Volksmärchen*. Berlin: Rütter und Loening, 1984, s. 476.
- Jelínková, Zdena. *Lidový tanec v Brně a na Brněnsku v pramenech devatenáctého století*. Brno: Městské kulturní středisko S. K. Neumanna, 1983, s. 114.
- Jeřábek, Richard. Masken und Maskenbrauchtum in der tschechischen Ländern. *Schweizerisches Archiv für Volkskunde* 64, 1968, obr. 68.
- Jeřábek, Richard. Motiv „jízdy na kohoutu“ v mezinárodní tradici. Příspěvek k ikonografii zlidovělé grafiky. In: *Lidová výtvarná kultura. Dvacet dva příspěvků k teorii, metodologii, ikonografii a komparatistice*. Brno: Richard Jeřábek, dědicové, 2011, s. 75–94. Etnologické studie; 10. ISBN 978-80-210-5584-1.
- Kořánová, Zdena a Hasalová, Věra. Lidové vystřihovánky z papíru. In: *Tvořivost českého lidu v tradiční umělecké tvorbě*. Praha: Orbis, 1953, s. 33–34.
- Kretzenbacher, Leopold. Der Hahn auf dem Kirchentum. Sinnzeichen, Biblexegese und Legende. *Rheinisches Jahrbuch für Volkskunde* 9, 1958, s. 194–206.
- Lewis, Philippa a Darley, Gillian. *Dictionary of Ornament*. London: Macmillan, 1986, s. 5.
- Lidové písně a tance z Ratíškovic*. Ratíškovice – Brno: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. – Praha – pracoviště Brno, 2011, s. 78–79. ISBN 978-80-87112-56-4.
- Navrátilová, Alexandra. *Namlouvání, láska a svatba v lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2012, s. 137. ISBN 978-80-7429-238-5.
- Obřátí, Karel Jaroslav. *Kryptadia. Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu. I*. Praha – Lito-myšl: Paseka, 1999, s. 90–91. ISBN 80-7185-223-6.
- Otčenášek, Jaroslav. *Antropologie narativity – problematika české pohádky*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., 2012, s. 67. ISBN 978-80-87112-67-0.
- Petráňová, Lydia. Nevěsta a ženich koupili si kožich. České země a okolí. In: Jiroušková, Jana (ed.). *Svatební rituály u nás a ve světě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 19. ISBN 978-80-7106-229-5.
- Plessingerová, Alena a Vřečka, Josef. Obyčeje a obřady spojené se stavbou domu v českých zemích. *Národopisná revue* 28, 1991, č. 1, s. 16–17.
- Royt, Jan a Šedínová, Hana. *Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Praha: Mladá Fronta, 1998, s. 126. ISBN 80-204-0740-5.
- Royt, Jan. *Slovník křesťanské ikonografie*. Praha: Karlova Univerzita v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2006, s. 167–170. ISBN 80-246-0963-0.
- Škrůžný, Ludvík. *Atributy vybraných biblických postav světců a blahoslavených*. Čelákovice: Městské muzeum v Čelákovících, 1996, s. 94. ISBN 80-902328-0-9.
- Slovník biblické kultury*. Praha: Ewa Edition, 1992, s. 176. ISBN 80-900175-7-6.
- Štaňková, Jitka a Baran, Ludvík. *Masky. Demoni. Šaškové*. Pardubice: Theo, 1998, s. 14, obr. s. 53 a 96. ISBN 80-238-2707-3.
- Štránská, Drahomíra. Hospodářské obyčeje. In: *Československá vlastivěda. Řada II. Národopis*. Praha: Sfinx, 1936, s. 296.
- Šťastná, Jarmila a Prachařová, Ludmila. *Lidové pečivo v Čechách a na Moravě*. Praha: Ústředí lidové umělecké výroby, 1988, s. 36.

- Šumava. *Příroda – historie – život*. Praha: Baset, 2003, s. 526. ISBN 80-7340-021-9.
- T a r c a l o v á, Ludmila. *Klobouček s pérkama, věneček s pantlama. Úvazy, pokrývky a úpravy hlavy*. V Uherském Hradišti: Sovácké muzeum, 2004, s. 15–25. ISBN 80-86185-37-0.
- T e m p í r, Zdeněk. Drůbež. In: *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. II*. Praha: Mladá Fronta, 2007, s. 161. ISBN 978-80-204-1712-1.
- T o m í č e k, David. *Víra, rozum a zkušenost v lidovém lékařství pozdně středověkých Čech. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2009, s. 110. ISBN 978-80-7414-177-5.*
- V á c l a v í k, Antonín. *Výroční obyčeje a lidové umění*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959, s. 444.
- V á ň a, Zdeněk. *Svět dávných Slovanů*. Praha: Artia, 1983.
- V a ř e k a, Pavel. *Stavební obětiny z české a moravské středověké vesnice v archeologických nálezech. Český lid 78, 1991, č. 2, s. 117–119.*
- V e č e r k o v á, Eva. *Agrární obyčeje*. In: *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. II*. Praha: Mladá Fronta, 2007, s. 21. ISBN 978-80-204-1712-1.
- V e č e r k o v á, Eva. *Obřadní a obyčejové pečivo*. In: *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. III*. Praha: Mladá Fronta, 2007, s. 21. ISBN 978-80-204-1713-8.
- V l a d í m í r 518 a V e s e l ý, Karel. *Kmeny: současné městské subkultury*. Praha: Bigg Boss & Yinachi, 2011. ISBN 978-80-903973-2-3.
- V y h l í d a l, Jan. *Malůvky z Hané*. Kroměříž: Jan Vyhlídal, 1908, s. 150.
- W e b e r - K e l l e r m a n n, Ingeborg. *Erntebrauch in der ländlichen Arbeitswelt des 19. Jahrhunderts*. Marburg: Elwert, 1965, s. 397, 400.
- Z í b r t, Čeněk. *Pokusy o přirozený výklad pověr. Český lid 8, 1899, s. 104.*
- Z í b r t, Čeněk. *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha: Vyšehrad, 1950, s. 541–572.
- Z í b r t, Čeněk. *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku*. Praha: Academia, 1995, s. 67. ISBN 80-200-0511-0.

Ryba v lidové kultuře

Jarmila Pechová

Cílem studie je pojednat o rybě z hlediska hmotné i duchovní kultury a poukázat na její místo v tradici českých zemí. Použité prameny zahrnují zejména odbornou literaturu etnografickou, historickou, kulturně-historickou, ale též ichtyologickou, přihlédnuto bylo k muzejním sbírkám a archivním pramenům, především k archivu dopisovatelů Národopisné společnosti československé a k motivickému katalogu Etnologického ústavu Akademie věd České republiky. Zohledněny byly též internetové zdroje.

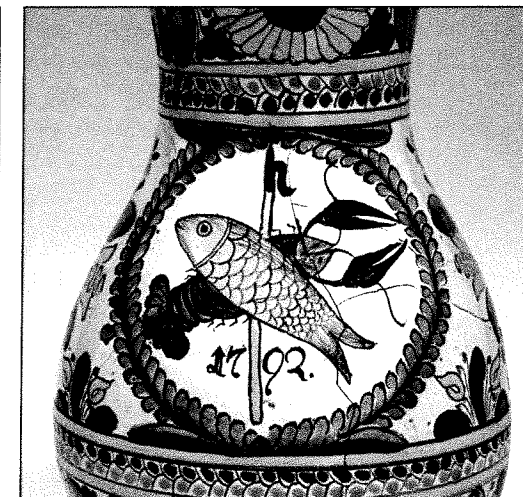
1. Historie

Lidé se už od nepaměti usazovali u vodních toků, přicházeli do kontaktu s rybami a jinými vodními tvory a využívali je pro svou potřebu. Archeologické nálezy jsou k dispozici už od pravěku. Víme, že v paleolitu se užívaly k lovu ryb kostěné harpuny a udice, v mezolitu proutěné vrše, sítě a čluny. V neolitu se objevily už i sítě z konopí a lýka, jednohroté vidlice na úhoře, kamenná závaží k sítím, plováky z kůry nebo ze dřeva, později bronzové a železné udice, osti a železné nebo kostěné jehly na pletení sítí.¹

V archeologickém materiálu je dostatek dokladů k rybařství v období Velké Moravy. Nejstarší písemné zmínky o rybolovu v Čechách přináší Kosmova kronika v souvislosti se založením Sázkavského kláštera (kolem roku 1034). Také zprávy o rybařích v Pomoraví máme už od 11. století, kdy se v hradištské listině z roku 1078 zmiňuje skupina rybařů mezi poddanými.² Při řekách vznikaly rybařské osady,³ v řadě měst rybařské čtvrti, jejichž obyvatelé se zabývali chovem, chytáním, prodáváním a rozvážením ryb.⁴ Právo rybolovu (*ius piscandi*) se často vázalo k majetkové držbě na březích, zejména k mlýnům, nebo bývalo udělováno jako výsada těm, kteří se jím živili. Vodní díla a mlýny se ovšem mohly budovat pouze se souhlasem

Pohřební štít pražských rybařů z roku 1777. Převzato z: Jahodová, C.: *Umění a život zapomenutých řemesel*. V Praze: Nakladatelství československých výtvarných umělců, 1955, obr. 89.

Cechovní džbán s motivem ryby – detail. Stupava 1792. Sbírký Moravského zemského muzea – Etnografického ústavu. Foto S. Doleželová.